

Darja Mihelič

Slovenska prehrana in standard v luči prehranskih košaric

MIHELIC Darja, red. prof. dr., znanstvena svetnica v pokoju, Murnikova ulica 18, SI-1000 Ljubljana, mihelic@zrc-sazu.si

330.567.2:640(497.4)1995”

SLOVENSKA PREHRANA IN STANDARD V LUČI PREHRANSKIH KOŠARIC

Članek razčlenjuje vsebino potrošniške prehranske košarice iz marca 1995 in prilagodi tolarske cene evrski valuti. Enako sestavljeno košarico z aktualnimi cenami primerja s tisto iz 1995. Primerjava vrednosti košarice in kupne moči potrošnika z ozirom nanjo kaže za razdobje od 1995 velik skok cen in še večji dohodkov. V sodobnem času glede na ta kriterij celó kupna moč povprečne neto pokojnine presega kupno moč povprečne neto plače iz začetka 1995.

Ključne besede: prehranska košarica, cene živil, kupna moč, standard, energijska vrednost prehranske košarice, leto 1995

MIHELIC Darja, Prof., PhD, Scientific Advisor, retired, Murnikova ulica 18, SI-1000 Ljubljana, mihelic@zrc-sazu.si

330.567.2:640(497.4)1995”

SLOVENIAN DIET AND STANDARD IN THE LIGHT OF FOOD BASKETS

The article analyses the contents of the March 1995 consumer food basket and adjusts the tolar prices to the euro. It compares the same basket with current prices with the one from 1995. Comparing the value of the basket and the consumer's purchasing power in relation to it shows a big jump in prices and an even bigger jump in incomes since 1995. In modern times, according to this criterion, the overall purchasing power of the average net pension exceeds that of the average net wage at the beginning of 1995.

Keywords: food basket, food prices, purchasing power, standard, energy value of food basket, 1995

Izhodišče

Razmišljanje se navezuje na prispevek »O stvarih, zaradi katerih ljudi, zlasti vladarje, hvalimo ali grajamo.«¹ O tradiciji zapravljalivosti ljubljanske mestne vlade, iz prve številke drugega letnika revije *Zgodovina za vse – vse za zgodovino*,² in ga aktualizira.

Objava iz 1995 je obravnavala Ljubljano in nekdanje Ljubljančane oziroma njihove »mestne očete« v 17. stoletju, zlasti njihovo razsipnost. Pobuda za njo so bile opazke, ki so zakrožile po javnosti kmalu po inauguraciji novega ljubljanskega župana Dimitrija Rupla decembra 1994. Omenjale so potratne razvade njegovih predhodnikov, med katerimi so si nekateri dali izplačati visoke odpravnine. Drobna raziskava in njena objava naj bi spodbudili k razmisleku, ali se je Ljubljančanom – glede na izkušnje iz zgodovine – v prihodnje nadejati zmernejšega in manj razsipnega mestnega načelnika. Sklepna misel prispevka je bila, da je morda v človekovi naravi, da na oblasti postane zapravljaliv, da pa imajo tisti, ki niso na oblasti, raje manj potratnega oblastnika kot obratno.

Za merilo razsipnosti ljubljanskega župana in »mestnih očetov« v 17. stoletju je bila pritegnjena županova plača, »funkcijski« dodatek za članstvo v notranjem mestnem svetu in dodatek za »delovno uspešnost«, medtem ko darilo za »odpravnino«,³ katerega vrednost ni konkretno znana, v oceni ni bilo upoštevano. Reprezentančni stroški mestne vlade so v 17. stoletju zajemali tudi izdatke za priložnostne pojedine, na katerih so se konsumirale gromozanske količine mesa, vino pa je teklo v potokih. Članek je predstavil vrednost izdatkov za štiri od njih.⁴

Pri predstavitvi podatkov o cenah, izdatkih in zaslužkih v preteklih stoletjih naletimo na težavo neenotnih denarnih in merskih sistemov, ki so v različnih prostorih in časih doživljali spremembe in so povsem drugačni od sodobnih. Denarne

sisteme na Slovenskem do 17. stoletja je sistematično osvetlil Sergij Vilfan,⁵ prav on pa je skupaj z Zlatkom Herkovom in Milanom Vljajncem tudi glavna reference za nekdanje merske sisteme na Slovenskem in v širši okolici.⁶ Vilfanovi, deloma tudi Herkovovi podatki so pred slabimi tremi desetletji omogočili prevedbo nekdanjih merskih enot in količin konsumiranih živil v sodobne in navedbo njihove vrednosti v nekdanji valuti, ki pa je ni bilo mogoče prevesti v tolarsko iz devetdesetih let prejšnjega stoletja.

Da bi valuto 17. stoletja (goldinarji, krajcarji) in v njej izražene cene v stroškovnikih opisanih priložnosti približali razumevanju bralca, smo uporabili podatek o ceni (v tolarjih!) potrošniške košarice mesečnih prehranskih stroškov tričlanske družine izpod peresa novinarke Urše Jurak,⁷ ki ga je 23. marca 1995 objavilo *Delo*.⁸ Sestavili smo fiktivno košarico za 17. stoletje, jo cenovno ovrednotili in izračunali, koliko košaric so v mestnem proračunu zajedle pojedine mestne vlade. Ugotovili smo, da so izdatki za štiri pojedine znašali vrednost okroglo 42 mesečnih (umetno oblikovanih) živilskih košaric tričlanske družine 17. stoletja, osnovna letna županova plača je bila enakovredna ceni slabih 23 živilskih košaric, za njegovo plačo z dodatki pa bi se tričlanska družina tedaj prehranjevala 34 mesecev.

Tokrat se bomo poigrali s podrobno vsebino iste prehranske košarice iz 1995 in izračunali njeno današnjo vrednost ter delež, ki ga je zavzemala v potrošniškem budžetu 1995 in ki ga zavzema v sodobnem času.

O košaricah

Leto 1995 se je že pomaknilo v zgodovino, inflacija tedaj – kot tudi danes – ni mirovala, namesto tedanje valute tolar (SIT) od 2007 uporabljamo evro (EUR). Potrošniška košarica živil, o kateri v

¹ Machiavelli, *Il principe*: »De his rebus, quibus homines, et praesertim principes, laudantur aut vituperantur«.

² *Zgodovina za vse* 1995, 68–75.

³ Svetina, *Odlomki iz pravne zgodovine*.

⁴ *SI_ZAL_LJU/0488, Cod. XIII, 68*.

⁵ Vilfan, *Otorepec in Valenčič: Ljubljanski trgovski knjigi, 168–184*; Vilfan, *Temelji in razvoj*.

⁶ Vilfan, *Prispevki k zgodovini mer*; Herkov, *Mjere Hrvatskog Primorja*; Vljajnac, *Rečnik naših starih mera*.

⁷ Danes Urša Jurak Kuzman, urednica revije *Gea*. Po njeni informaciji je bilo sledenje ceni »košarice« večletni *Delov* projekt, pred Jurakovo ga je izvajala Darja Kocbek, pred njo pa Nataša Koražija.

⁸ Jurak, *Delova košarica*.

zadnjem času kar nekaj slišimo, je zasnovana in se obračunava drugače kot pred tremi desetletji.⁹ Vse to pa zastavlja izziv novih primerjav: vsebine in izračuna vrednosti košaric 1995 in 2022 ter ugotovitev kupne moči nekdanjega in aktualnega potrošnika z ozirom na enako količino dobrin, ki naj bi jih 1995 po predvidevanjih na mesec konsumirala tričlanska družina.

Najprej k osnovnemu izrazu:¹⁰ Košarica je pomajševalnica od košara, pletena posoda različnih oblik z ročajem za prenašanje ali hranjenje raznovrstnih predmetov. Izraz se uporablja tudi v zvezi z delom ženskega perila (nedrček). V prenesenem smislu pomeni košarica skupek predmetov ali celo ugodnosti, do katerih je upravičen npr. zdravstveni zavarovanec. Da se je v zvezi s celoto prehranskih dobrin mesečne porabe uveljavil termin košarica, ne preseneča. Včasih so bile pletene posode za hrambo, prenašanje in nakupovanje zelo razširjene. Družbo so jim delali slamnati cekarji in vrvne mreže. V sodobnejšem času se v ta namen bolj od košar uporabljajo škatle in vreč(k)e iz bolj ali manj naravne tkanine, vrečke iz nerazgradljive plastike, okolju prijazne papirne vrečke ... Vabljava je misel, da se izraz potrošniška košarica zgleduje po zgodbi o Rdeči kapici, ki naj bi bolni babici nesla košarico s kosom potice in steklenico vina, vendar pa izvirna nemška zgodba bratov Grimm omenja predpasnik, košarice pa ne ...¹¹

V nadaljevanju bomo v kratkem povzeli poudarke iz *Delovega* članka 23. marca 1995, potem pa se bomo pomudili pri tabeli cen tridesetih prehranskih sestavin, ki naj bi jih mesečno tedaj konsumirala tričlanska družina. Navedeni članek v delu ima naslov *Delova košarica življenjskih stroškov* in poudarjeni podnaslov: *Družina plačuje za hrano 18 odstotkov več kot lani*. Kot je razvidno iz naslova, je bil to čas visoke inflacije:¹² kot navaja članek, je bila košarica v primerjavi s prvo, izračunano aprila

Ljubljanska tržnica (foto: Bojan Puhek)

1992, dražja za dobrih 72 %, s tisto izpred dveh let približno za 50 % in s tisto izpred enega leta – kot rečeno – za 18 %, samó od srede decembra 1994 pa za 0,7 %. Članek navaja tudi inflacijo zadnjih mesecev: decembrska in januarska naj bi bili 1,1 %, februarska pa 0,9 %. Prispevek na splošno navaja dobrine, ki so jih naložili v košarico in opozori na razlike v cenah košarice med Ljubljano, Koprno in Mariborom. Najcenejša je bila mariborska (28.486,46 tolarja), najdražja ljubljanska (32.548,20 tolarja), koprška pa je bila vmes (30.165,35 tolarja). Koprška košarica je bila slabih 6 % dražja od mariborske, ljubljanska pa dobrih 14 %. V Mariboru naj bi član družine dnevno porabil za hrano in pijačo 316,5 tolarja, v Kopru dobrih 335 tolarjev, v Ljubljani slabih 362 tolarjev. Povprečna plača za januar je znašala 68.198 tolarjev. V prispevku sledi nekaj primerjav med prodajnimi mesti (diskonti, mesnice, trgovine, tržnica) v omenjenih krajih in cen med najdražjimi in najcenejšimi istovrstnimi živili. Najbolj povedna je podrobna tabela, v kateri je naveden izdelek za določeno količino vsakega proizvoda pri ponudnikih Koprna, Ljubljane in Maribora.

Mesečni izdatki za hrano in igra z valutami

Valuta, v kateri so v članku izražene cene, je (slovenski) tolar (SIT): nanj je ob osamosvojitvi 1991 prešla Slovenija z dotedanjšega jugoslovanskega dinarja. Tolar je bil sprva tiskan v obliki bonov, pozneje so te nadomestili pravi tolarski bankovci, ki pa smo jih 2007. zamenjali za evre.

Da bi približali tolarske zneske iz 1995 sodobnemu dojetanju, uporabimo špekulacijo: Po srednji vrednosti med nakupnim in prodajnim menjalni-

⁹ Prva je bila izračunana aprila 1992.

¹⁰ <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=ko%C5%A1arica>.

¹¹ Pogovor Rdeče kapice z volkom: »Was trägst du unter der Schürze?« – »Kuchen und Wein. Gestern haben wir gebacken, da soll sich die kranke und schwache Großmutter etwas zugut tun und sich damit stärken«.

¹² V 1991 je bila inflacija skoraj 250-odstotna; pod 10 % je padla šele v 1995: <https://www.stat.si/statweb/News/Index/7496>.

Tolarski (SIT) bankovci: na bankovcu za 10 SIT je bil upodobljen protestant Primož Trubar, na tistem za 20 SIT matematik Jurij Vega, za 100 SIT slikar Rihard Jakopič, za 200 SIT skladatelj Jakob Gallus, za 500 SIT arhitekt Jože Plečnik, za 1000 SIT pesnik France Prešeren, za 5000 SIT slikarka Ivana Kobilca in na bankovcu za 10.000 SIT pisatelj Ivan Cankar.

škim tečajem tolarja in marke (!), objavljenem v *Delu* istega dne kot članek o košarici,¹³ je bilo treba odšteti za marko, ki jo smemo šteti za stabilno valuto, 81,40 tolarja. Ko je 1999 prišlo do prevedbe marke v evro, je bil ta enakovreden dvema markama. Če zanemarimo dejstvo, da je tudi vrednost marke iz leta v leto malenkost padala, bi 1995 fiktivni evro (v vrednosti dveh mark) veljal 162,80 tolarja.¹⁴ Predstavili bomo *Delovo* tabelo živil v košarici za Ljubljano, ob tolarskih pa bomo v oglasih zagradah navedli tudi izdatek v na opisani način izračunanih fiktivnih evrih.

¹³ *Delo* 37, 1995, št. 68, 5.

¹⁴ Ob prevedbi tolarja v evro 2007, je bil slednji vreden že 240 tolarjev.

Tabela cen in izdatkov za živila v košarici v Ljubljani 1995 v tolarjih in fiktivnih evrih

DISKONT Emona Šmartinska, ¹⁵ Ljubljana			
živilo	količina	cena (1 kg, 1 l) SIT [EUR]	Izdatek SIT [EUR]
olje	3 l	170,00 [1,04]	510,00 [3,13]
sladkor	3 kg	125,00 [0,77]	375,00 [2,30]
sol	1 kg	64,70 [0,40]	64,70 [0,40]
kis	1 l	109,50 [0,67]	109,50 [0,67]
moka	3 kg	74,60 [0,46]	223,80 [1,37]
testenine	2 kg	141,00 [0,87]	282,00 [1,73]
riž	1,5 kg	160,00 [0,98]	240,00 [1,47]
kava	1 kg	1.613,00 [9,91]	1.613,00 [9,91]
marmelada	1 kg	322,00 [1,98]	322,00 [1,98]
pivo	10 l	163,40 [1,00]	1.634,00 [10,04]
mineralna voda	12 l	51,10 [0,31]	613,20 [3,77]
belo vino	3 l	191,00 [1,17]	573,00 [3,52]
sirup	2 l	225,70 [1,39]	451,40 [2,77]
TRGOVINA Sončnica BS 3			
maslo	0,5 kg	643,20 [3,95]	321,60 [1,98]
margarina	0,5 kg	286,20 [1,76]	143,10 [0,88]
mleko	30 l	68,00 [0,42]	2.040,00 [12,53]
skuta	1 kg	384,00 [2,36]	384,00 [2,36]
posebna salama	2 kg	675,70 [4,15]	1.351,40 [8,30]
šunkarica	2 kg	1.065,00 [6,54]	2.130,00 [13,08]
kruh	30 kg	146,00 [0,90]	4.380,00 [26,90]
edamec	1 kg	840,00 [5,16]	840,00 [5,16]
MESNICA Emona Šmartinska			
govedina (križ)	4 kg	1.015,30 [6,24]	4.061,20 [24,95]
perutnina (kosi)	3 kg	577,90 [3,55]	1.733,70 [10,65]
svinjina (kotleti)	2 kg	738,20 [4,53]	1.476,40 [9,07]
TRŽNICA Ljubljana			
krompir	15 kg	105,00 [0,64]	1.575,00 [9,67]
solata	10 kg? ¹⁶	150,00? [0,92?]	1.500,00 [9,21]
korenje	2 kg	200,00 [1,23]	400,00 [2,46]
fižol	1 kg	350,00 [2,15]	350,00 [2,15]
jajca	30 kosov	20,00 [0,12]	600,00 [3,69]
sadje	15 kg? ¹⁷	150,00? [0,92?]	2.250,00 [13,82]
SKUPAJ			32.548,20 [199,93]

V vsebini tabele so nekatera živila in količina njihove porabe logična, druga presenečajo. Velika je predvidena poraba kave (1 kg), v seznamu čudi mineralna voda, manj dokajšnja količina piva (10 l) in manjša (3 l) vina, posebna salama in šunkarica (po 2 kg), korenje (2 kg). Med živili je precej mesa, ni pa

¹⁵ Danes Mercatorjev Hipermarket, Šmartinska 102.

¹⁶ Količina v tabeli ni zabeležena, tu jo navajamo arbitrarno.

¹⁷ Količina v tabeli ni zabeležena, tu jo navajamo arbitrarno.

veg(etarij)anskih alternativ in rib. Mlečnih in žitnih proizvodov je v seznamu precej, laktaza in gluten ostajata – kot tudi danes – problem prizadetih. Cenovno gledano so visok izdatek pomenile mesnine, kruh in delikatese, tudi sadje in zelenjava nista bila poceni, zaradi predvidene potrošne količine je bil visok izdatek za mleko, kavo in druge pijače.

Povprečna januarska neto plača, ki jo navaja *Delo*, je znašala 68.198 tolarjev ali 418,90 fiktivnih evrov. Za povprečno plačo je mogel slovenski potrošnik januarja 1995 nabaviti dve košarici živil za prehrano tričlanske družine – ali povedano drugače: s hrano bi mogel en mesec oskrbovati šest oseb. Mesečni prehranski stroški na osebo so v prvih mesecih 1995 znašali 10.849,40 tolarja ali 66,64 fiktivnega evra, oziroma 361,65 tolarja ali 2,22 fiktivnega evra na dan. Bivanjskih stroškov ne poznamo – niti v primerjavi s stroški prehrane – in jih ne upoštevamo.

Posodobljena košarica iz 1995, aktualni izdatki

Sodobna košarica se izračunava na drugačen način. V njej je obračunana le po ena enota vsakega od petnajstih osnovnih prehranskih artiklov, ki so: kilogram ali liter pšenične bele moke, belega kruha, testenin, mleka, tekočega jogurta, jabolka, krompirja, sončničnega olja in belega sladkorja, 10 jajc, 300 gramov sira, 250 gramov masla ter pol kilograma govejih in svinjskih zrezkov ter piščančjega fileja, tudi tokrat brez rib in veg(etarij)anskih alternativ. Cene enot teh živil se za izračun izdatkov potrošniške košarice seštejejo in primerjajo med veletrgovci. V Hoferju, Lidlu, Sparu, Eurospinu, Tušu in Mercatorju so se cene košarice v začetku januarja 2023¹⁸ gibale okvirno med 38,91 in 48,29 evri, povprečna cena košarice pa je bila 44,12 evra. Na ta način pa ostaja – za razliko od košarice iz 1995 – vprašanje mesečnih stroškov za konkretno prehrano družine ali posameznika neodgovorjeno.

Poizkusimo sestaviti košarico po zgledu tiste iz 1995 ter vanjo vnesti sodobne cene vseh količin živil,¹⁹ ki jih za košarico navaja predstavljena ta-

bela za tričlansko družino. Tako bomo ugotovili aktualne mesečne prehranske stroške za tričlansko družino. V nadaljnjem koraku bomo opravili primerjavo cen in primerjavo kupne moči potrošnika 1995 in 2022.

Aktualne cene in izdatki sestavin košarice iz 1995

Hofer (Spar, Mercator) 2023			
živilo ²⁰	količina	cena (1 kg, 1 l) EUR	izdatek EUR
olje	3 l	2,39	7,17
sladkor	3 kg	1,39	4,17
sol	1 kg	0,29	0,29
kis	1 l	0,56	0,56
moka	3 kg	0,69	2,07
testenine	2 kg	1,39	2,78
riž	1,5 kg	0,78	1,17
kava	1 kg	5,85	5,85
marmelada	1 kg	4,46	4,46
pivo	10 l	2,38	23,80
mineralna voda	12 l	1,53	6,38
belo vino	3 l	2,29	6,87
sirup	2 l	1,79	3,58
maslo	0,5 kg	9,16	4,58
margarina	0,5 kg	1,98	0,99
mleko	30 l	0,89	31,20
jogurt ²¹		1,19	
skuta	1 kg	4,09	4,09
posebna salama ²²	2 kg	10,59	21,18
šunkarica	2 kg	6,50	13,00
kruh	30 kg	1,19	35,7
edamec	1 kg	2,33	2,33
govedina (zrezki)	4 kg	9,48	37,92
perutnina (file)	3 kg	7,79	23,37
svinjina (zrezki)	2 kg	4,84	9,68
krompir	15 kg	0,69	10,35
solata	10 kg ²³	1,99	19,90
korenje	2 kg	0,99	1,98
fižol	1 kg	6,00	6,00
jajca	30 kosov	0,199	5,97
jabolka	15 kg ²⁴	0,97	14,55
SKUPAJ			343,32

²⁰ Osnovnih 15 živil, ki jih vključuje sodobna uradna košarica, je postavljenih krepko.

²¹ Jogurta Delova tabela iz 1995 ni vsebovala. V izračunu smo jogurta oddelili in obračunali pol količine mleka.

²² Na spletu smo kot ustrezno našli salamo z zelenjavo.

²³ Količina v tabeli ni zabeležena, tu jo navajamo arbitrarno.

²⁴ Količina v tabeli ni zabeležena, tu jo navajamo arbitrarno.

¹⁸ <https://siol.net/novice/slovenija/taksne-so-cene-v-devetem-popisu-kosarice-osnovnih-zivil-596124>.

¹⁹ Cene osnovnih petnajstih živil so privzete iz podatkov Hoferjeve košarice, ostale so povzete po podatkih s spleta.

V mesečnih živilskih potrebah, sestavljenih po vzoru iz 1995, tudi v sodobni košarici pomenijo visok strošek mesnine, kruh in delikatese, mleko in jogurt, kava in druge pijače, sadje in zelenjava. Nekoliko presenetljivo je najvišji izdatek za govedino, sledi (zaradi količine) kruh ter mleko in jogurt, visoki so tudi predvideni stroški za pivo, piščančje meso in salamo. Mesečni prehranski strošek tričlanske družine bi danes za košarico, sestavljeno po vzoru tiste iz 1995, znašal 343,32 evra, na člana pa 114,44 evra na mesec oziroma 3,81 evra na dan. Glede kupne moči je po spletnih podatkih za september 2022 povprečna neto plača znašala 1.295,01 evra ali protivrednost več kot treh in tri četrt košarice, ki smo jo izračunali, kar je precej več od dveh košaric za eno povprečno neto plačo v letu 1995.

Primerjava cen in izdatkov sestavin košarice 1995 v fiktivnih evrih in 2023 v evrih

Prehranska košarica (<https://www.24ur.com>)

živilo	kol.	cena (1 kg, 1 l) [EUR 1995]	cena (1 kg, 1 l) EUR 2023	izdatek [EUR] 1995	izdatek EUR 2023
olje	3 l	[1,04]	2,39	[3,13]	7,17
sladkor	3 kg	[0,77]	1,39	[2,30]	4,17
sol	1 kg	[0,40]	0,29	[0,40]	0,29
kis	1 l	[0,67]	0,56	[0,67]	0,56
moka	3 kg	[0,46]	0,69	[1,37]	2,07
testenine	2 kg	[0,87]	1,39	[1,73]	2,78
riž	1,5 kg	[0,98]	0,78	[1,47]	1,17
kava	1 kg	[9,91]	5,85	[9,91]	5,85
marmelada	1 kg	[1,98]	4,46	[1,98]	4,46
pivo	10 l	[1,00]	2,38	[10,04]	23,80
mineralna voda	12 l	[0,31]	0,53	[3,77]	6,38
belo vino	3 l	[1,17]	2,29	[3,52]	6,87
sirup	2 l	[1,39]	1,79	[2,77]	3,58
maslo	0,5 kg	[3,95]	9,16	[1,98]	4,58
margarina	0,5 kg	[1,76]	1,98	[0,88]	0,99
mleko (+ jogurt)	30 l	[0,42]	0,89	[12,53] ²⁵	31,20 ²⁶
skuta	1 kg	[2,36]	4,09	[2,36]	4,09
posebna salama	2 kg	[4,15]	10,59 ²⁷	[8,30]	21,18
šunkarica	2 kg	[6,54]	6,50	[13,08]	13,00
kruh	30 kg	[0,90]	1,19	[26,90]	35,70
sir, edamec ²⁸	1 kg	[5,16]	2,33	[5,16]	2,33

govedina ²⁹	4 kg	[6,24]	9,48	[24,95]	37,92
perutnina ³⁰	3 kg	[3,55]	7,79	[10,65]	23,37
svinjina ³¹	2 kg	[4,53]	4,84	[9,07]	9,68
krompir	15 kg	[0,64]	0,69	[9,67]	10,35
solata	10 kg ³²	[0,92?]	1,99	[9,21]	19,90
korenje	2 kg	[1,23]	0,99	[2,46]	1,98
fižol	1 kg	[2,15]	6,00	[2,15]	6,00
jajca	30 kosov	[0,12]	0,199	[3,69]	5,97
sadje, jabolka ³³	15 kg ³⁴	[0,92?]	0,97	[13,82]	14,55
				[199,93]	343,32

Primerjava cen in posledično košaric kaže, da je sodobna cena za večino živil višja, kot je bila 1995. Izjeme, ko je bilo živilo 1995 dražje, so: sol, kis, riž, korenje, malenkost šunkarica, zlasti pa kava in »sir«, ki je bil 1995 več kot dvakrat dražji kot danes edamec. Košarica je 1995 znašala le 58% vsote sodobne »posodobljene«, a kar polovico tedanje povprečne mesečne neto plače, »posodobljena« pa

²⁵ Ker tabela za 1995 ne vsebuje jogurta, je za 1995 obračunan le izdatek za mleko.

²⁶ Izračunan je izdatek za 15 l mleka in 15 l jogurta.

²⁷ Kot ustrezna je obračunana salama z zelenjavo.

²⁸ Tabela iz 1995 omenja sir, sodobna košarica pa vrsto edamec.

²⁹ Košarica iz 1995 omenja govedino od križa, sodobna košarica pa zrezke.

³⁰ Košarica iz 1995 omenja kose perutnine, sodobna košarica pa piščančji file.

³¹ Košarica iz 1995 omenja kotlete, sodobna košarica pa zrezke.

³² Količina v tabeli ni zabeležena, tu jo navajamo arbitrarno.

³³ Košarica iz 1995 omenja sadje na splošno, sodobna košarica pa jabolka.

³⁴ Količina v tabeli ni zabeležena, tu jo navajamo arbitrarno.

znaša »le« dobro četrtno povprečne neto plače iz septembra 2022.

Statistično (pavšalno) gledano je za potrošnikov standard ključna njegova kupna moč: koliko košaric lahko kupi, če prejema povprečno plačo. Od leta 1991 do 2020 se je po uradnih izračunih kupna moč potrošnika v Sloveniji glede na nekatera osnovna živila enormno povečala, kar pomeni, da je rast plač močno prehitela rast cen.³⁵ Podatek, ki ga navaja Statistični urad RS za povprečno neto plačo v 1995 pa se močno razlikuje od povprečne januarske neto plače, ki jo 23. marca tega leta navaja *Delo*. Znašala naj bi samo 297,44 (!) evra (71 % zneska, navedena v *Delu* in na zgoraj opisani način prevedenega v fiktivni evro) in bi se šele 1998 z 416,95 evra približala tisti, ki smo jo izračunali za januar 1995.³⁶ Navedba, ki jo navaja objava Statističnega urada, pa je pridobljena neustrezno: Preračuni podatkov v evre za posamezna leta obdobja 1991–2006 so opravljeni po menjalnem razmerju 1 EUR = 239,64 SIT, ki je veljalo ob prehodu s tolarke na evrsko valuto 2007, in zanemarljivo inflacijo tolarja v tem razdobju. Za leto 2020 pa Statistični urad navaja povprečno neto plačo v Sloveniji v višini 1.208,65 evra. Če upoštevamo nižji (neustrezni) podatek Statističnega urada, bi se naj plača od 1995 do 2020 povečala za štirikrat, ob podatku, ki smo ga realno obračunali po navedbi v *Delu*, pa za malo manj kot trikrat.

Primerjava kupne moči potrošnika januarja 1995 in 2022 glede na izračun kaže, da je januarja 1995 potrošnik s povprečno plačo mogel nabaviti dve, 2022 pa tri in tri četrte mesečne prehranske košarice za tričlansko družino. Drugačnja, čeprav glede na povprečno neto plačo januarja 1995 še vedno ugodna, pa je slika kupne moči sodobne povprečne neto pokojnine. Za 1995 tega podatka nimamo, na spletu pa je objavljen za junij 2022: tedaj je povprečna neto pokojnina znašala 777,61 evra,³⁷ kar je enakovredno dvema in četrte »poso-

dobljene« mesečne košarice za tričlansko družino. Kupna moč povprečne neto pokojnine junija lani je bila za četrte košarice višja od kupne moči povprečne neto plače januarja 1995.

Kupne moči glede na prehransko košarico pa ne moremo preprosto enačiti s standardom, saj so pri njem pomembni tudi bivanjski stroški »za položnice«: stanarine, najemnine, voda, električna energija, plin, stroški ogrevanja, odvoza smeti, radijskih/televizijskih prispevkov, prevoza, državnih in komunalnih pristojbin itd. Tovrstni konkretni podatki in primerjava za mesec dni ene družine/osebe še vabijo k raziskavi. Vsekakor pa je bila pridobitev stanovanjske pravice po »jazbinškovem« stanovanjskem zakonu (1991) na kratek rok dostopnejša, kot je danes.

Kalorični izplen

Vprašajmo se še, koliko kalorij dnevno je predvidela mesečna košarica tričlanske družine 1995. Energijske vrednosti živil moramo v ta namen pomnožiti z mesečnimi količinami in jih sešteti, zmnožek pa deliti s trideset, da dobimo dnevno količino konsumiranih kalorij za tri osebe, dobljeno število pa delimo še s tri, da ugotovimo dnevno število kalorij na osebo.

Tabela kalorij živil v košarici

živilo	kcal/100 g	količina	kcal/količina
olje	884,1	3 l	26.523
sladkor	386,7	3 kg	11.601
sol	-	1 kg	-
kis	18,2	1 l	182
moka	364	3 kg	10.920
testenine	131	2 kg	2.620
riž	130	1,5 kg	1.950
kava	0,5	1 kg	5
marmelada	245,9	1 kg	2.459
pivo	43,3	10 l	4.330
mineralna voda	-	12 l	-
belo vino	81,7	3 l	2.451
sirup	38	2 l	760
maslo	716,8	0,5 kg	3.584
margarina	716,8	0,5 kg	3.584
mleko (+ jogurt)	61	30 l	18.300
skuta	95	1 kg	950
posebna salama	158	2 kg	3.160

³⁵ <https://www.stat.si/statweb/File/DocSysFile/11463/Slovenija-30-let.pdf>, str. 11, 13: kupna moč in povprečne neto plače 1991–2020.

³⁶ *Ista objava za 1993 omenja povprečno neto plačo 195,40 evra. Lorenčič, Prelom s starim, 473, pa za to leto po Banki Slovenije navaja precej višjo povprečno plačo: 46.826 tolarjev ali 414 dolarjev.*

³⁷ <https://data.si/blog/povprecna-pokojnina/>.

živilo	kcal/100 g	količina	kcal/količina
šunkarica	144	2 kg	2.880
kruh	264,6	30 kg	79.380
sir, edamec	345	1 kg	3.450
govedina	250,5	4 kg	10.020
perutnina	272	3 kg	8.160
svinjina	242,1	2 kg	4.842
krompir	77	15 kg	11.550
solata	14,8	10 kg?	1.480
korenje	41,3	2 kg	826
fižol	124	1 kg	1.240
jajca, 1 kos	196	30 kosov	5.880
sadje, jabolka	52,1	15 kg?	7.815
SKUPAJ			230.902

Ni omenjeno, kdo sestavlja tričlansko družino poleg očeta in matere, predvidimo, da otrok med 15. in 18. letom, ki zaužije približno enako količino hrane kot odrasla oseba. Košarica iz 1995 je predvidela porabo 2.566 kcal dnevno na osebo, kar je več kot zadovoljiva norma na starša in adolescenta. Sestav košarice in ta izračun nagovarjata k nadaljnji razpravi izvedence drugih ved o zdravem življenju in dieti.

Sklep

Predstavljena analiza kaže, da že bližnja preteklost predstavlja izziv za raziskavo zgodovine vsakdanjega življenja. Če smo tokrat vzeli pod drobnogled različnost življenjskega standarda pred slabimi tremi desetletji in danes, pa se obeta, da se bo časovni interval sprememb, ki bodo izzivale tovrstne raziskave, kmalu skrajšal: Inflacija v letu 2022 je bila 10,3 %. Spremembe v cenah živil so v teku, ob parcialnih dvigih plač v raznih sektorjih je v pripravi nov plačni sistem. Tudi košarica se bo spremenila, odprla se bo možnost novih primerjav, tu predstavljeni podatki pa bodo v tovrstnih raziskavah le vmesna stopnja.

Viri in literatura

Arhivski viri

Zgodovinski arhiv Ljubljana (SI_ZAL_LJU)

SI_ZAL_LJU/0488 Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, Cod. XIII, knjiga 68, Knjiga izdatkov 1651.

Časopisni viri

Delo 37, 1995, št. 68.

Literatura

Herkov, Zlatko: *Mjere Hrvatskog Primorja s osobitim osvrtom na solne mjere i solnu trgovinu*. Rijeka: Historijski arhiv u Rijeci i Pazinu, 1971 (Posebna izdanja 4).

Jurak, Urša: Delova košarica življenjskih stroškov. 18 odstotkov več kot lani, *Delo* 37, 1995, št. 68, str. 4.

Lorenčič, Aleksander: Prelom s starim, začetek novega. Slovensko gospodarstvo v času prehoda iz socializma v kapitalizem, *Zgodovinski časopis* 65, 2011, št. 3–4, str. 458–479.

Machiavelli, Nicolò: *Il Principe*. Florence, 1532.

Mihelič, Darja: »O stvareh, zaradi katerih ljudi, zlasti vladarje, hvalimo ali grajamo«. O tradiciji zapravljalivosti ljubljanske mestne vlade, *Zgodovina za vse – vse za zgodovino*, 2, 1995, št. 1, str. 68–75.

Svetina, Anton: Odlomki iz pravne zgodovine mesta Ljubljane od XVI. do XVIII. stoletja, *Kronika* 12, 1964, št. 3, str. 205–208.

Vilfan, Sergij: Prispevki k zgodovini mer na Slovenskem s posebnim ozirom na ljubljansko mero (XVI.–XIX. stoletje), *Zgodovinski časopis* 8, 1954, str. 27–86.

Vilfan, Sergij: Temelji in razvoj denarnih sistemov v slovenskih deželah do 17. stoletja, *Zgodovinski časopis* 40, 1986, št. 4, str. 397–412.

Vilfan, Sergij, Otorepec, Božo in Valenčič, Vlado: *Ljubljanski trgovski knjigi iz prve polovice 16. stoletja*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, 1986 (Viri za zgodovino Slovencev 8).

Vlajinac, Milan: *Rečnik naših starih mera u toku vekova 1*, Beograd: SANU, 1961 (Posebna izdanja 349/49), 2, Beograd: SANU, 1964 (Posebna izdanja 372/47), 3, Beograd: SANU, 1968 (Posebna izdanja 418/63), 4, Beograd: SANU, 1974 (Posebna izdanja 472/74).

Spletne strani

<https://data.si/blog/povprecna-pokojnina/>.

<https://fran.si/iskanje?View=1&Query=ko%C5%A1arica>.
<https://siol.net/novice/slovenija/taksne-socene-v-devetem-popisu-kosarice-osnovnih-zivil-596124>.
<https://www.stat.si/statweb/File/DocSysFile/11463/Slovenija-30-let.pdf>.
<https://www.stat.si/statweb/News/Index/7496>.

Zusammenfassung

DIE SLOWENISCHEN ERNÄHRUNG UND STANDARD IM LICHT DER STATISTISCHEN LEBENSMITTELWARENKÖRBE

Die Überlegungen bauen auf dem Beitrag »Von den Dingen, um deretwillen man Menschen, insbesondere Herrscher, lobt oder tadelt.« Zur Geschichte der Verschwendungssucht der Laibacher Stadtverwaltung aus dem zweiten Jahrgang der Zeitschrift *Zgodovina za vse* auf und aktualisieren ihn. Die Veröffentlichung aus 1995 behandelte Ljubljana und die einstigen Laibacher, genauer gesagt ihre »Stadtväter« im 17. Jahrhundert, insbesondere deren Verschwendungssucht. Die Untersuchung wertete die Ausgaben des Bürgermeisters für gelegentliche Festessen aus. Diese Ausgaben wurden durch Angaben des Preises (in Tolar) des statistischen Warenkorb der monatlichen Lebensmittelkosten einer dreiköpfigen Familie bewertet, wie sie im März 1995 in der Zeitung *Delo* publiziert wurden. Der vorliegende Beitrag analysiert im Detail den Inhalt des Warenkorbes aus 1995 und berechnet dessen Anteil am damaligen monatlichen Netto-Durchschnittslohn. Die Tolar-Beträge aus 1995 werden auf Basis des damaligen Wechselkurses mit der deutschen Mark umgerechnet, die bei der Umstellung 1998 einen halben Euro wert war. Nach Vorbild des Warenkorbes aus 1995 wird ein heutiger Warenkorb mit aktuellen Preisen aller Lebensmittelmengen zusammengestellt. Der aktuelle Preis ist für die Mehrheit der Lebensmittel höher als 1995. Der Warenkorb 1995 betrug nur 58% der Summe des »aktualisierten« Warenkorbes. Ein Vergleich der Kaufkraft des Konsumenten im Jahr 1995 und 2022 zeigt, dass der Konsument für ein Durchschnittsgehalt im Jänner 1995 zwei und im September 2022 drei und drei Viertel eines Lebensmittelwarenkorb für die

einmonatige Ernährung einer dreiköpfigen Familie kaufen konnte. Die Kaufkraft des Konsumenten ist also seit 1995 stark gestiegen, was bedeutet, dass die Gehaltssteigerungen die Preissteigerungen deutlich überholt haben. Die Kaufkraft einer heutigen durchschnittlichen Nettopension war im Juni 2022 gleichwertig mit zwei ganzen und einem Viertel des monatlichen Warenkorbes einer dreiköpfigen Familie. Sie war also um ein Viertel des Warenkorbes höher als die Kaufkraft eines durchschnittlichen Nettogehalts im Jänner 1995. Der monatliche Warenkorb einer dreiköpfigen Familie sah den Verbrauch von 2.566 kcal pro Tag und Person vor. Weil wir uns in einer Zeit befinden, in der die Inflation wieder ihren Kopf hebt und ein neues Zahlungssystem in Vorbereitung ist, wird sich in Bälde die Möglichkeit von neuen Vergleichen der Lebensmittelpreise und des täglichen Standards bieten.

Schlagwörter: statistischer Lebensmittelwarenkorb, Lebensmittelpreise, Kaufkraft, Standard, Energiewert des Lebensmittelwarenkorb, Jahr 1995